

*Сеґеда Н. А.,**доктор педагогічних наук**Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Креативна педагогічна антропологія розширює соціально-культурну мету професійної діяльності музиканта-педагога, яка полягає не у традиційному розумінні викладання музичного мистецтва як передавання-збереження художньо-виконавського досвіду, а у формуванні у майбутнього педагога-музиканта готовності до еволюціонуючого співбуття з професійною реальністю, її суб'єктами і культурними фактами. Така мета актуалізує проблему організації музично-педагогічної освіти як частини освітніх систем, головною метою яких є досягнення цілісності процесів навчання, виховання і передавання знань (освіта), формування компетенцій особистості, що наближатиме особистість до ідеалу інтегрованої якості особистості, якості професіонала музиканта і педагога.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. “Стартовий рівень” набуття музично-педагогічного професіоналізму визначається сформованістю компетенцій і професійної компетентності педагога. Основною категорією компетентнісного підходу у різних науковців виступають “компетентність” і “компетенція”. Звернення до словникових джерел показує, що в одному ряду з цим терміном наводяться терміни “компетентний”, “компетенція” у значеннях доброї обізнаності із чим-небудь, наявності в особи достатніх знань у будь-якій галузі, яка має певні повноваження, повноправна, авторитетна, обізнана, поінформована. Дослідники освітніх проблем професіоналізації визначають компетентність як знання, уміння, навички та досвід, які формують професійні властивості фахівця на достатньому рівні, для якісного виконання ним професійних функцій; компетенцію як сукупність доступних для вимірювання чи оцінювання умінь, знань і навичок, набутих упорядкованого навчання і необхідних для виконання певного виду професійної діяльності [1, с. 354]. Е. Зеєр під компетентністю пропонує розуміти сукупність знань, умінь, досвіду, що відбивається в теоретично-прикладній підготовленості до їх реалізації в діяльності на рівні функціональної грамотності [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз трактувань у дослідженнях з педагогіки, дозволяє говорити про визначення компетентності крізь систему наявних у фахівця компонентів, що дозволяють професійно здійснювати роботу (П. Баранов, В. Воронова, А. Маркова, В. Сластьонін та інші). Йдеться про утворення такої сукупності антропофеноменів, цінностей, досвіду, можливостей, компетенцій, практиологічних параметрів тощо, які потенційно можуть бути актуалізовані у необхідний момент, адже в основі осмислення психічних ресурсів закладено ідею розуміння людини як емерджентної системи. Компетентнісний підхід наявний у визначеннях педагогічного професіоналізму (Н.Гузій), в обґрунтуванні магістерської освіти як чинника вдосконалення професіоналізму (С.Вітвицька), акмеологічного змісту професіоналізму (Н.Кузьміна), педагогічної майстерності вчителя музики (А.Козир) та інші. Разом із цим, у вирішенні проблем професійної музично-педагогічної освіти, визначення сутності і структури музично-педагогічного професіоналізму залишається поза дослідницькою увагою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на специфіку професії музиканта-педагога метою статті є висвітлення антропофеноменів, обґрунтування яких розкриває нові можливості формування музично-педагогічного професіоналізму у процесі фахової освіти з позицій компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музично-педагогічний професіоналізм – освітньо-культурна гарантія необхідної для педагогічно-адекватного, разом із цим, прогресивного і коеволуційного суб'єктно-об'єктного розгортання індивідуально-професійного ресурсу музиканта-педагога в професії. Для подальшого дослідження пропонуємо визначити музично-педагогічний професіоналізм як особистісно-діяльнісне інтеграційне утворення, виявом якого є комплекс музично-педагогічних компетенцій, сформований на етапі кваліфікаційного визнання музиканта-педагога, що задовольняє вимогам високих норм професійної діяльності музично-педагогічного працівника.

Антропологічні феномени – властивості, що виступають базовими орієнтирами набуття музично-педагогічного професіоналізму. Умовно ми виокремили кілька напрямів їх розгляду: з позицій вікової психофізіології; нейропсихічної природи особистості (здібності – творчі, педагогічні, музичні та інтелект, що відповідає виокремленню індивідуальних, особистісних, суб'єктних параметрів музично-педагогічного професіоналізму.

Уявлення про образ людини, її глибину і сміливість удосконалюється, що утворює ті контури сучасного бачення, які може виокремити педагогіка для предметного вивчення. Зокрема, в контексті нашого дослідження актуалізуємо її андрагогічний напрям. Така постановка питання має важливе значення, оскільки принципи природо відповідності не набув належного висвітлення в матеріалах, пов'язаних з вивченням дорослої людини як суб'єкта учіння. Виокремлення психофізіологічних властивостей дорослого сьогодні є відкритим питанням наукового характеру. Психофізіологію дорослої людини частіше пов'язують з питаннями досвіду і наповнення її життєвого шляху, адже на біологічному рівні він вже завершений, і зміни в людині коректуються її особистістю, яка визначає спосіб життя.

Рівень ставлення до власної фізичної форми, власного здоров'я виступає одним з критеріїв загальної культури музиканта-педагога. Наша увага до антропологічних феноменів музично-педагогічного професіоналізму ґрунтується на позиції Кристофера Рихтера щодо діалектичної єдності процесів тілесного відтворення і спілкування людини із музикою. З одного боку, людина фізіологічно втілює музику у своєму диханні, інших рухах тіла і діяльності органів чуття (слухання, чуттєвість, зорове сприймання). З іншого, у спілкуванні з музикою вона завжди виявляє саму себе – свої переживання, своє самовідчуття, розуміння, уявлення про себе. Ці процеси взаємозумовлені таким чином, що втілення музики у тілесно-чуттєвому виявленні є втіленням самого суб'єкта [7]. Йдеться про актуальність феномена “виконавської форми” викладача музичного мистецтва (музично-виконавських дисциплін, яких у змісті фахової музичної освіти більшість).

Питання гігієни виконавського апарату, його постановки і розвитку до сьогодні не знайшли культуровідповідного наукового переосмислення і потребують досліджень та диференційованого підходу на міждисциплінарному підґрунті в залежності від професійно-музичного і музично-педагогічного фаху. Ще одним важливим чинником стану виконавського апарату музиканта-педагога є його вплив на зміст професійної підготовки майбутніх фахівців у музичній галузі, адже він виявляється у педагогічному процесі через виконавську інтерпретацію музичного твору викладачем. Останній чинник особливо актуальний у галузі професійної музичної освіти. Дбайливе ставлення до виховання музикального слуху виступає одним з основних завдань, адже навіть на стадії інволюції фізичних можливостей технічно досконалого інструментального виконання, талановитий музикант завдяки своїй музикальності спроможний передавати

сутність музикального мистецтва педагогічним способом, що підкреслює зростання актуальності оновлення не лише професійно-педагогічної якості викладача музичного мистецтва упродовж професійного становлення, але й музиканта-виконавця.

Відповідно до специфіки професійної діяльності новоутворенням, що інтегрує більшість особистісних феноменів (пам'ять, уява, фантазія, здібності), є художнє сприйняття – вид художньої діяльності, спрямованої на цілісне осягнення мистецького твору як естетичної цілісності, що супроводжується естетичними переживаннями та асоціативними уявленнями [6, с. 115]. Суб'єктивний зміст сприймання вносить до музично-педагогічного професіоналізму ті ознаки художнього мислення, які можуть бути відсутні у творчому потенціалі. Художнє мислення, як продукт художнього сприйняття зумовлює повернення гуманістичних основ у трактування сутності мистецтва та віднайдення у викладацько-мистецькому досвіді відповідних дешифрувальних засобів, спрямованих на встановлення максимальних смислових контактів між естетичним почуттями автора художнього твору і суб'єктів його сприйняття, з обов'язковим збереженням феноменології емоційної природи спілкування з музичним мистецтвом.

Домінуючим параметром мистецтва є відтворення найтонших нюансів внутрішнього життя людини, глибоке проникнення у її внутрішній світ. Серед найпоширеніших вад у теорії і практиці сучасної мистецької освіти Г. Падалка вказує на догматизм педагогічних підходів і естетичних сентенцій, консерватизм у поглядах на життєві орієнтири мистецької підготовки, авторитаризм у викладанні, обмежений рамками викладацько-мистецького досвіду (Падалка Г.М., 2008). Висновки міжгалузевих досліджень процесів музичного мислення і сприйняття, музичної пам'яті, музичної уяви й взагалі музичного розвитку пропонують модель сучасного розуміння музичного таланту. Останній не обмежується цими ознаками, адже музичний талант є вродженим, принципово гетерогенним і багатокomпонентним феноменом, до якого входять інтонаційний, аналітичний і архітектонічний слух, тілесно-моторна природа чуття ритму, музична мотивація і творче натхнення тощо.

У зв'язку із надзвичайною складністю музичного таланту, серед індивідуально-психологічних антропофеноменів звертаємо увагу на індивідуальні особливості, що виступають передумовою успішного виконання певної діяльності і зумовлюють різницю динаміки взаємодії із зовнішнім середовищем у різних людей.

Здатність переживати музичну інформацію в момент сприйняття виступає основою емоційного відношення людини до музичних явищ. Це передбачає осмислення і категоризацію музики у вищих шарах сприйняття, що здійснюється у феномені часу особистості, котра переживає музичний твір. Комбінована здатність сприймати музику властива майже кожній людині, але не лише на різному рівні складності музичних творів. Зазначимо, що останні розвідки еволюційної психології свідчать про те, що лише 1% людей не здатний сприймати музику. Такий стан називається амюзія. Дослідження амузії доводять, що музикальні здібності – це, скоріше, спеціалізована адаптація, аніж побічний біологічний афект при розвитку інших навичок, а музикальні можливості виникли у процесі нашої еволюції досить недавно (у межах останніх 100000 років) як результат генних мутацій і нових їх комбінацій [5]. Неврологічні дослідження показали, що інтенсивна практика гри на музичних інструментах призводить до помітного збільшення ділянок кори головного мозку, шару сірої речовини, найбільш пов'язаного із вищими мозковими функціями, проте, зв'язок між музикальними здібностями та іншими інтелектуальними функціями далеко не прямолінійний.

Музика у процесі формування музично-педагогічного професіоналізму виступає предметним полем емоційно-чуттєвого й водночас свідомо-вольового самовиявлення. “Серед музикантів, педагогів, виконавців і композиторів, а також серед тих, хто навчається музиці, музикальністю називають невловиму схильність душі до музики, уміння відчувати до неї стійкий інтерес, захоплюватись її красою, реагувати і відгукуватись на музичний смисл, на зміст музичного висловлювання” [4, с. 91].

Музикальність, на думку А. Гогоберидзе [2], є атрибутом музикального таланту, необхідним для заняття саме музичною діяльністю, на відміну від будь-якої іншої. Глибока музикальність викладача музичного мистецтва не лише визначає тип емоційного впливу музичного твору на людину взагалі, але й мету його використання для особистісного зростання суб'єктів музично-педагогічної взаємодії. У виокремленні музикальності ми звертаємо увагу на багатозмістове ставлення до сутнісно багатofункціональної природи музики (Падалка Г.М., 2008) від соціокультурного феномену, який полягає в тому, що для неї доступні епохальні емоційні відчуття, які можна розцінювати як музично інтоновану філософію або як світовідчуття, що дається людині у музичних інтонаціях [6], до елементарної, але необхідної ролі – збагачення людини особливими відчуттями, постійним оточенням позитивності, якого бракує у повсякденному людському бутті.

Феномен музикальності полягає в тому, що активізується механізм мислення, який завдяки енергетиці емоцій підтримується протягом не лише звучання музики, але й після її прослуховування, навіть через проміжок часу, коли вплив яскравого музичного твору людина рефлексує як щось пережите і повертається шоразу до стану його відчуття. Музикальність є особливим сприйняттям людиною музичної інтонації, “закодованої” змістом музичного твору, що пояснюється підвищеною емоційно-чуттєвою вразливістю та художньо-інтонаційним мисленням.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, неповторність людини утворюється завдяки тим її підструктурам, які мають важливе значення і роблять суттєвий внесок у функціонування її цілісності й є найвищими формами інтеграції. Розглянуті антропологічні феномени фізіологічної і психічної сфер музиканта-педагога (“виконавська форма”, художнє мислення, музикальність, музичний талант) та їх прояви є обов'язковим атрибутом музично-педагогічного професіоналізму, але головне місце серед них посідають не вони самі, а їх переломлення крізь ставлення до іншого, виявлене засобами музичної виразності, що перетворює їх в емоційні відношення. Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо у вивченні: емоційно-вольової сфери особистості та емоційно-моторного характеру музикальності як інтегративної якості особистості; людинотворчого потенціалу музичного твору та методиці їх осмислення в процесі професійної освіти майбутнього музиканта-педагога.

Резюме. У статті розглянуто музично-педагогічний професіоналізм як особистісно-діяльнісне інтеграційне утворення спеціальних музично-педагогічних компетенцій, що задовольняє вимогам професійно-педагогічної якості професійної діяльності музично-педагогічного працівника. Умовно встановлено кілька напрямів розгляду антропологічних феноменів: з позицій вікової психофізіології; нейрорпсихічної природи особистості (здібності – музичні та інтелектуальні), що відповідає виокремленню індивідуальних і особистісних параметрів музично-педагогічного професіоналізму. Музично-педагогічний професіоналізм – освітньо-культурна гарантія необхідного для педагогічно-адекватного, прогресивного і коеволюційного суб'єктно-об'єктного розгортання індивідуально-професійного ресурсу музиканта-педагога засобами професії. Розглянуто антропофеномени, які розкривають нові можливості формування музично-педагогічного професіоналізму у процесі фахової освіти: “виконавська форма” викладача музичного мистецтва; художнє мислення; музикальність; музичний талант. Ключові слова: музично-педагогічний професіоналізм, художнє мислення, виконавська форма, музикальність, музичний талант. **Ключові слова:** антропофеномени, індивідуально-

професійний ресурс, музично-педагогічний професіоналізм, художнє мислення, виконавська форма, музикальність, музичний талант.

Резюме. В статье рассмотрен музыкально-педагогический профессионализм как личностно-деятельностное образование, в котором интегрируются специальные музыкальные и педагогические компетенции, что обеспечивает профессионально-педагогическое качество профессиональной деятельности музыканта-педагога. Условно выделено несколько направлений для рассмотрения антропологических феноменов: с позиций возрастной психофизиологии; нейropsychологической природы личности (способности – музыкальные и интеллектуальные), что соответствует выделению индивидуальных и личностных параметров музыкально-педагогических профессионализма. Музыкально-педагогический профессионализм – образовательно-культурная гарантия необходимого для педагогически адекватного, прогрессивного и коэволюционного субъектно-объектного раскрытия индивидуально-профессионального ресурса музыканта-педагога средствами профессии. Рассмотрены антропофеномены, которые раскрывают новые возможности формирования музыкально-педагогического профессионализма в процессе специального образования: «исполнительская форма» преподавателя музыкального искусства; художественное мышление; музыкальность; музыкальный талант. **Ключевые слова:** антропофеномены, индивидуально-профессиональный ресурс, музыкально-педагогический профессионализм, художественное мышление, исполнительская форма, музыкальность, музыкальный талант.

Summary. The article deals with musical and pedagogical professionalism as a personally active integration of specific musical and pedagogical competences that meet the requirements of professional and pedagogical quality of the musical-pedagogical employee's professional activity. Several directions of anthropological phenomena's research are conditionally established in the article. They are circled out from the point of view of age psychophysiology; neuropsychiatric nature of personality (musical and intellectual abilities). They correspond to the distinguished individual and personal options of the musical and pedagogical professionalism. Musical and pedagogical professionalism is an educational and cultural guaranty of pedagogically adequate, progressive and co-evolutionary subject-object development of the musician-teacher's individually professional resource by means professional tools. The article presents the antropophenomena, which reveal new possibilities of musical and pedagogical professionalism formation in the process of professional education. Among them there are "performing form of a music teacher"; artistic thinking; musicality; musical talent. **Keywords:** antropophenomena, individually professional resource, musical and pedagogical professionalism, artistic thinking, performing form, musicality, musical talent.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: [навчальний посібник] / За редакцією В. Г. Кремня. [Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубіно, І. І. Бабін]. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Гогоберидзе А. Г. Теория и методика музыкального воспитания детей дошкольного возраста: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений]. / А. Г. Гогоберидзе, В. А. Деркунская. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 320 с.
3. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: [учеб. пособие]. / Э. Ф. Зеер, А. С. Павлова, Э. Э. Сьманюк. – Москва: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
4. Кирнарская Д. К. Психология специальных способностей. Музыкальные способности: [монография] / Д. К. Кирнарская. – М.: Таланты XXI век, 2004. – 496 с.
5. Палмер Д. Эволюционная психология. Секреты поведения Homo sapiens / Д. Палмер, Л. Палмер – СПб.: ПРАЙМ-Еврознак, 2003. – 384 с.
6. Холопова В. Н. Музыка как вид искусства: [Учеб. пособие для студентов вузов искусств и культуры] / Валентина Николаевна Холопова. – СПб.: Лань, 2000. – 319 с.
7. Rawlings D, Ciancarelli V. Music preference and the five factor model of the NEO personality Inventory. / D. Rawlings, V. Ciancarelli. // Psychology of Music, 1997 – № 25 (2) – P. 120–132.